

КОПІЙКА В.В.,
кандидат історичних
наук, доцент

*Інститут міжнародних
відносин Київського
національного
університету
імені Тараса Шевченка*

По мірі вирішення питання розширення ЄС на Схід відносини між Україною та Європейським Союзом набувають все більш важливого значення. При збереженні подібних тенденцій у розвитку Співтовариства, Україна найближчим часом стане безпосереднім сусідом ЄС. Стає зрозумілим, що саме ЄС стає однією з тих перспективних структур, навколо яких починає розбудовуватися нова архітектура єдиної Європи, що зможе об'єднати усі держави континенту навколо спільних цілей стабільності, демократії та економічного добробуту. Прагнення України щодо повномасштабної інтеграції в європейські та євроатлантичні структури може розглядатися як практична підтримка єдиної та стабільної Європи.

В цьому аспекті, досвід розширення ЄС та формування відповідної спільної політики Співтовариства набуває все більшої актуальності. Приклад вступу Великобританії до ЄС наглядно демонструє складність та суперечливий характер цього

**ВЕЛИКОБРИТАНІЯ У
ЄВРОПЕЙСЬКОМУ
СОЮЗІ:
ОЧІКУВАННЯ ТА
НАСЛІДКИ**

процесу. Саме тому, аналіз вирішення проблеми вступу Великобританії до Співтовариств та його наслідків представляє на сьогоднішній день значний інтерес і, насамперед, в контексті перспективи прийому до нього нових членів.

Друге вето де Голля викликало настільки велике невдоволення партнерів Франції, що після засідання Ради міністрів ЄС 18-19 грудня 1967 р., де виявилась принципова різниця у підходах п'яти країн (паралельне проведення переговорів та оздоровлення британської економіки) та Франції (відкриття переговорів лише після економічного оздоровлення), Великобританія вирішила перейти до прямих переговорів з партнерами Франції по ЄС, з метою здійснення тиску на останню. В січні 1968 р. Лондоном був висунутий "план Вільсона", який передбачав започаткування переговорів дев'яти держав у сферах, які не торкалися діяльності Співтовариства: технології, озброєння, патентування, європейське право, економічна допомога, консультації в питаннях зовнішньої політики та оборони. І хоча країни Бенілюксу та Італія досить схильно віднеслись до цієї пропозиції, ця пропозиція не була прийнята у зв'язку з негативною позицією Комісії та Німеччини, які не бажали повторення кризи 1965 р. В свою чергу, партнерами Франції також були висунуті пропозиції які передбачали започаткування переговорів по формулі шість плюс чотири. 15 лютого 1968 р. країни Бенілюксу виступили з ініціативою проведення консультацій по проблемі розширення. 23 лютого 1968 р. Італія запропонувала зустріч десяти міністрів закордонних справ з метою визначення загальних цілей розширеного Співтовариства. Віце-канцлер і міністр закордонних справ Німеччини Віллі Брант виступив з "торговим врегулюванням", яке зробило б більш інтенсивними зв'язки між країнами ЄС та кандидатами. Однак, ці пропозиції не були підтримані французьким урядом, який бачив в них можливість посилення впливу Великобританії в Співтоваристві.

Така політика де Голля викликала невдоволення не тільки в країнах-партнерах, але й в політичних колах самої Франції. Валері Жіскар д'Естен, бувший міністр фінансів в уряді де Голля, пропонував проведення спільних адаптаційних заходів з боку як ЄС, так і Великобританії. Ж.Монне здійснив навіть спробу знайти вихід із ситуації, що склалась, запропонувавши встановити діалог з політичними партіями Великобританії в межах Комітету дій за Сполучені Штати Європи. 24 жовтня 1968 р. лейбористська, консервативна та ліберальна партії Великобританії увійшли до Комітету. 13 березня 1969 р. до Комітету увійшли незалежні республіканці на чолі з В.Ж.д'Естеном.

Протириччя щодо британської кандидатури позначилися безпосередньо на діяльності як Співтовариства, так і ЗЄС. Не дивлячись на те, що позиції Франції були сильно послаблені травневими подіями 1968 р., за-

гальним страйком, який паралізував промисловість, слабким внутрішнім ринком, уряду Моріс Кув де Мюрвіля вдалося протистояти протекціоністським тенденціям та виконати до 1 липня 1968 р. всі зобов'язання, що передбачали остаточне формування Спільного ринку і, одночасно продовжувати непримириму позицію щодо прийому Великобританії до Співтовариства. Де Голль відкинув 27 вересня 1968 р. повторну пропозицію Німеччини щодо "торгового врегулювання", яке передбачало участь країн-кандидатів в переговорах по технологічному співробітництву і трьохрічний перехідний період для посилення Співтовариства перед його розширенням. Міністр закордонних справ Мішель Дебре вже тоді визначив позицію Франції по європейському інтеграційному процесу, заявивши, що одночасне посилення і розширення ЄС неможливе. Фактично, саме так характеризувався європейський вектор французької зовнішньої політики в 90-х роках.

В цих умовах 3 жовтня 1968р міністр закордонних справ Бельгії П'єр Армелъ запропонував ввести в межах ЗЄС інституціональне співробітництво в тих сферах, які не розглядалися Римськими угодами: зовнішня політика, оборона, технології та монетарна політика. Фактично, мова йшла про розвиток співробітництва в цих важливих сферах в межах ЗЄС і включення в нього Великобританії, обходячи де-голлівське вето. У відповідь, Францією був запропонований зустрічний проект. 4 листопада 1968 р. М. Дебре виступив в Раді міністрів ЄС з планом розширення сфери діяльності Спільного ринку. Наряду з консолідацією митного союзу та сільськогосподарської політики, він передбачав активізацію співробітництва в промисловій політиці та погодження заходів, які вже обговорювались (спільна енергетична політика, політика в сфері конкуренції, технології). Франція, таким чином, погоджувалась на де-які поступки в сфері промисловості, зберігаючи непримириму позицію в питанні розширення Співтовариства. Намагаючись зняти гостроту проблеми вступу Великобританії, Франція пом'якшувала свою позицію по іншим спірним комунітарним питанням. Проблема розширення почала грати фактично, роль фактора прискорення пошуку компромісних шляхів розвитку та підвищення ефективності діяльності Співтовариства.

В той же час, непримирима позиція Франції щодо розширення ЄС, змушувала її партнерів активно шукати позакомунітарні шляхи впливу на неї. Після подій в Чехословаччині стримана позиція Франції щодо атлантичної воєнної інтеграції (вихід з воєнної організації НАТО, евакуація американських воєнних баз з її території) викликала не тільки активну критику з боку її партнерів по ЗЄС, але й сприяла пошуку нових форм співробітництва, розширення його географії та сфер. З метою збільшити європейський воєнний внесок в НАТО та

раціоналізації воєнного виробництва, з ініціативи Великобританії 13 листопада 1968 р. була утворена Єврогрупа НАТО. Після того як Франція відмовилася приймати участь в роботі Єврогрупи, 5 лютого 1969 р. з ініціативи Італії в Раді міністрів ЗЄС був розглянутий проект, який передбачав систему регулярних консультацій по міжнародним проблемам. Оскільки проект обумовлював обов'язковий характер консультацій і формально передбачав обговорення навіть питань, які держави могли вважати своєю прерогативою, французький уряд віднісся до нього досить критично. Крім того, Франція не хотіла поступового перетворення ЗЄС в організацію політичного характеру під впливом Великобританії, про що свідчила спільна заява 18 березня 1969 р. міністрів закордонних справ Італії та Нідерландів. В якості протесту де Голль використав вже перевірений метод "пустого стільця", оголосивши 14 лютого 1969 р. про припинення участі Франції в засіданнях Ради міністрів ЗЄС. Прийняття такого рішення безпосередньо було викликано ще й різким погіршенням в цей період відносин між Францією та Великобританією у зв'язку з так званою справою Соумса.

Відставка президента де Голля у Франції та прихід до влади у Великобританії 18 червня 1970 р. консерваторів на чолі з Е.Хітом, відомого як послідовного "європеїста", заклали реальну основу для покращання англо-французьких відносин. Відмінивши вето на вступ Великобританії до ЄС, новий французький президент Ж.Помпиду не тільки відкрив широкі можливості для співробітництва на базі Співтовариства, але й тим самим позбавив Лондон практичного інтересу до проектів європейського співробітництва з залученням структур Західноєвропейського союзу. В умовах проведення В.Брантом нової "східної політики", що співпала з окупацією Чехословаччини радянськими військами, Ж.Помпиду розглядав розширення як фактор посилення Співтовариства. Перед Європейською комісією була поставлена задача переглянути свої рекомендації (Opinion) щодо розширення, прийняті в 1967 р. і, вже в жовтні 1969 р. були ухвалені нові рекомендації, які пропонували негайно розпочати переговори з країнами-кандидатами.

Переговори по розширенню Співтовариства проходили в два етапи: перша половина 1970 р. – між шістьма країнами ЄС; з 30 червня 1970 р. – з країнами кандидатами. Цього разу, на відміну від переговорів 1961-1963 рр., було прийняте рішення про першочергове обговорення та формування спільної позиції шести країн ЄС, які зобов'язувалися виступати від імені Співтовариства. Основні повноваження по веденню переговорів поклалися на Раду міністрів. Щодо Комісії, то їй надавалася важлива технічна роль по пошуку рішень по складним проблемам, які мали виникнути під час переговорів та захисту положень комунітарної політики, які вже склалися (*acquis communautaire*).

Одним із важливих принципів спільної позиції Співтовариства було визнання кандидатами усіх комунітарних угод, які вступили в силу, та намічених шляхів їх вирішення. Вирішення проблеми адаптації, яка неминує мала виникнути, передбачалося здійснювати за рахунок перехідного періоду, а не за рахунок модифікації вже існуючих правил. При цьому перехідний період мав бути досить коротким, однаковим для всіх кандидатів та мати чіткий календар виконання. Погодившись з основними вимогами Співтовариства, міністр з європейських справ Великобританії Антоні Барбер висловив деякі застереження щодо своєї країни: встановлення більш довгого перехідного періоду для ЄЕС ніж для Євратома та ЄОВС у зв'язку зі складністю вирішення питань сільськогосподарської політики та внеску в бюджет; участь в нових етапах розвитку Співтовариства, в першу чергу, в галузі промислової, регіональної політики і технологій.

Розпочавшись 27 жовтня 1970 р., переговори з країнами-кандидатами зосередились на двох основних проблемах: сільське господарство та фінансування бюджету. Великобританія наполягала на п'ятирічному перехідному періоді для промислових товарів та дещо довшому (вісім років)- для сільського господарства. Що стосується британського внеску в спільний бюджет ЄС, Лондон пропонував наступну схему: 3% в 1973 р.; 6% в 1974 р.; 9% в 1975 р.; 12% в 1976 р.; 15% в 1977 р. Пропозиції Великобританії викликали неоднорідну реакцію в країнах Співтовариства. Найбільш твердою в технічних питаннях була позиція Франції, яка не хотіла щоб тимчасові поступки Великобританії поставили під загрозу *acquis communautaire*, особливо в сфері сільського господарства. Але хоча ці питання мали принципово важливе значення, на цей раз, політична зацікавленість сторін в позитивному їх вирішенні значно переважала існуючі технічні розбіжності, про що свідчила зустріч Е.Хіта і Ж.Помпіду 20-21 травня 1971 р. в Парижі.

Важливим кроком вперед в переговорах з країнами-кандидатами була конференція міністрів закордонних справ в Люксембурзі 21-22 червня 1971 р., де були досягнуті принципові домовленості щодо британського внеску в бюджет ЄС та рівня імпорту молочних продуктів та цукру з країн Карибського басейну та Нової Зеландії. До середини січня 1972 р. було досягнуто компромісу по сільському господарству та риболовству з Норвегією, сільському господарству Данії та визначено економічне положення Ірландії. Остаточні договори про прийом до ЄЕС, Євратом та ЄОВС Великобританії, Данії, Ірландії та Норвегії були підписані 22 січня 1972 р. в Брюсселі і мали вступити в силу 1 січня 1973 р. після ратифікації їх кожною з десяти країн.

Два фундаментальних принципи, на яких наполягали країни Співтовариства на початку переговорів (визнання *acquis communautaire*, одна-

ковий адаптаційний перехідний період для всіх секторів економіки та для всіх кандидатів) знайшов своє відображення в угодах про вступ до ЄС. Угоди передбачали прийняття п'ятирічного перехідного періоду з 1 січня 1973 р. по 1 січня 1978 р. Для промислових товарів передбачалося прогресивне зниження митних тарифів між новими членами та ЄС в п'ять етапів по 20% щорічно. Зближення тарифів нових членів з зовнішніми тарифами Співтовариства щодо третіх країн планувалося в чотири етапи (40% в 1974 р. і по 20% до 1 липня 1977 р.). В сільському господарстві зближення цін мало проводитися в шість етапів (з можливим коливанням в 10%). Передбачалося підписання тимчасових спеціальних угод по імпорту цукру з країн Співдружності та молочних продуктів з Нової Зеландії, а також по риболовству та сільському господарству Норвегії, яке за географічних обставин отримувало дещо пільгові умови. В фінансовій сфері передбачалося прогресивне зростання долі Великобританії в спільному бюджеті ЄС по наступній схемі: 8,64% загального бюджету в 1973 р.; 10,85% в 1974 р.; 13,34% в 1975 р.; 16,02% в 1976 р.; 18,92% в 1977 р.

На протязі другої половини 1972 р. відбулася ратифікація угод про вступ кандидатів до ЄС. В п'яти країнах – фундаторах ЄС (Бельгія, Італія, Люксембург, Нідерланди, ФРН) для цього була використана проста парламентська процедура. У Франції Ж.Помпідю вирішив використати процедуру національного референдуму, в результаті якого лише 68% із 36% прийнявших участь в голосуванні проголосували за ратифікацію. Що стосується країн-кандидатів, то у Великобританії парламент ратифікував угоди 13 липня 1973 р. лише з незначною перевагою голосів (301 проти 284). В Ірландії, Данії та Норвегії були проведені референдуми в яких приймали участь більше 70% населення. Референдум в Ірландії 10 травня 1972 р. підтвердив вступ в ЄС 83% голосів. В Данії (2 жовтня 1972 р.) – 56,7%. В Норвегії в референдумі приймали участь 78% населення, більшість якого (54%) проголосувала проти вступу країни до ЄС. Голосували проти в основному представники сільського господарства, які боялися конкуренції, рибалки, яких хвилювала загроза рибним ресурсам, представники різних політичних кіл, які боялися обмеження незалежності своєї країни.

Розширення Співтовариства поставило проблему взаємовідносин з країнами, що не були кандидатами на вступ. По відношенню до країн ЄАВТ, що не розглядали можливість вступу до ЄС (Австрія, Швеція та Швейцарія – по причині свого нейтралітету; Фінляндія – із-за особливого положення по відношенню до СРСР; Ісландія та Португалія – по причині слабкої економіки), передбачалося впровадження особливого торгового режиму. На протязі п'яти років знімалися всі митні бар'єри на промислові товари між ЄС та шістью країнами ЄАВТ, без будь-яких зо-

бов'язань щодо гармонізації їх торгової та економічної політики за умови поваги правил конкуренції Спільного ринку. Відмовившись від складних переговорів по формуванню спеціального режиму, Співтовариство вирішило за доцільне фактично встановити зону вільної торгівлі в промисловій сфері з цими країнами. Таким чином, перше розширення Співтовариства супроводжувалось встановленням особливих відносин майже з усіма європейськими країнами, що не належали до комуністичного табору. До асоційованого членства в ЄС Греції, Туреччини, Мальти та Кіпру додавались договори про вільну торгівлю з країнами ЄАВТ.

Вступ Великобританії до Спільного ринку привів до зростання кількості "заморських територій", асоційованих з ЄЕС. Після вступу в Співдружність багатьох країн Африки, Карибського басейну та Тихого океану (країни АКТ), 28 лютого 1975 р. в Ломе була підписана нова конвенція, яка асоціювала до ЄЕС 46 нових країн. Трохи пізніше їх кількість зросла до 60. Асоційований режим дозволив більшості цих країн експортувати в Співтовариство свої оригінальні товари без будь-яких митних обмежень та за цінами європейських виробників, що становить майже половину їх експорту. Крім того, країни АКТ мають право встановлювати любі імпортні обмеження з метою захисту своєї промисловості. В 1976-1977 рр. були підписані, або оновлені угоди ЄЕС з країнами середземноморського басейну: Алжир, Мароко, Туніс, Єгипет, Ізраїль, Йорданія, Ліван, Сирія.

Досить розтягнутий в часі період вирішення проблеми першого розширення ЄС (1961-1973) в якійсь мірі сприяв пошуку найбільш ефективних та оптимальних процедурних механізмів, які лягли в основу подальшої еволюції як внутрішньокомунітарних процесів, так і формування зовнішньої інтеграційної стратегії Співтовариства (як по відношенню до країн, що не являлись потенційними претендентами на членство, так і до майбутніх членів ЄС). Фактично, були закладені засади для переговорних процесів щодо майбутнього розширення. Були сформульовані перші важливі принципи, що супроводжували кожний новий етап розширення Співтовариства. Вони передбачали: визнання країнами-кандидатами "комунітарних досягнень" та політичних цілей Співтовариства; визнання інституціональних правил та механізмів і обговорення з кандидатами лише умов перехідного періоду, необхідного для їх адаптації; чітке обмеження у часі перехідного періоду.

Феномен розширення фактично зіграв роль фактора, що стимулював інтеграційний процес в Співтоваристві. Переговори супроводжувались не тільки пошуком компромісу, але й впровадженням більш ефективних та діючих механізмів функціонування, що в рівній мірі задовольняв інтереси всіх учасників. Прийняті на конференції на вищому рівні в Гаазі 1-2 грудня 1969 р. рішення щодо розширення ЄС привели в подальшому

до важливих доктринальних змін в Співтоваристві як політичного так і інституційного характеру. Збільшення кількості членів Співтовариства та їх різноманітності зумовило необхідність впровадження важливих структурних та політичних змін. І хоча метод міжурядового співробітництва продовжував грати вирішальну роль, його використання все частіше враховувало комунітарні механізми та інтереси. Можливість використання учасниками права вето в цих умовах значно знижувало ефективність функціонування ЄС. Необхідність структурної трансформації Співтовариства обумовлювалась також амбіційністю задач, що були поставлені на другий 12-ти річний період до 1980 р. (передбачалося формування економічного і монетарного союзу та здійснення переходу до політичного співробітництва через узгодження зовнішньої політики держав). В результаті, керівництво ЄС змушене було прибігти до зміцнення організації об'єднання, впровадивши додаткові інституційні структури. В 1974 р. регулярні зустрічі на вищому рівні країн ЄС були інституціоналізовані у формі Європейської ради, яка стала вищим виконавчим органом Співтовариства. Інституціональне оформлення отримала також система ротації головуючих функцій в Раді міністрів та функцій голови ЄС у взаємовідносинах з зовнішнім світом. Не змінюючи природу регіонального режиму, що вже затвердилась, ці додаткові структури сприяли ефективній роботі Співтовариства в нових умовах.

ПОСИЛАННЯ

- ¹ Див.: Gerbet Pierre, *La construction de l'Europe*, Paris, Imprimerie nationale, 1983. – P.344-345; Стрежнева М.В. *Великобританія и Западная Европа: политические аспекты.*-М.: Наука, 1988. – С. 19-20.
- ² European Commission Opinion submitted to the Council concerning the applications for membership from the UK, Ireland, Denmark and Norway. *Bulletin of the EC Supplement* 9/10/1969.
- ³ Bernard Bruneteau, *Histoire de l'unification européenne*, Paris, Armand Colin \ Masson, 1996. – D.174.
- ⁴ Denis Badre, *Quelle frontière pour L'Europe? Le temps des politiques*, Paris, Ellipses, 1998. – P.41.
- ⁵ Christopher Preston, *Enlargement and Integration in the European Union*, London and New York, University Association for Contemporary European Studies series (UACES), 1997. – P.34.
- ⁶ *Fondement et étapes de la construction européenne.* – P.240.